

ПРИКАЗИ

ЛУБИЛАРНО, И, ПОДСТИЦАЈНО

**Радоман Јовановић и Зоран Лакић, БИТКА ЗА ЦРНУ ГОРУ - БОЈ НА
МАРТИНИЋИМА, Даниловград, 1996.**

Оно што се одиграло прије двјеста година, 1796. године, у Мартинићима, и, мало послје, исте године, у Крусима, изгледа, учини се, као да се догодило богзна кад, давно, па, готово, као да се десило, односно, дешавало, некеме друго, а не, нашим прецима, а не, фактички, нама; а кад мало застанемо и загледамо се у оно вријеме, особито, кроз овај интензивни збир одондашњих и, нарочито, скорашњих догађаја, видимо тек колико оно није далеко, и, како је, пак, и оно и сад, ево, саставни чинилац једног другог историјског процеса, у коме, се, ево, још одонда, па, и прије одонда, налазимо. И писци ове јубиларно конципиране књиге, о овом догађају од прије два вијека, у поводу кога ово пишем, и, о којој књизи, ево, заправо, хоћу да пишем, чини се, и, не чини се, те то и хоћу рећи, ево, одмах, чак, унапријед, да су овај догађај управо тако и посматрали у том контексту, као један историјски догађај у слиједу дугог трајања ослободилачке борбе нашег народа. И, не чини се, дакле, само, да су ова двојица веома упућених историчара у овај догађај, каогод и у сву ону старију и скорију историју, да су и сам овај догађај, разумљиво, подразумевали у том контексту и посматрали га у оквиру такозваног источног питања. Доказујући, пак, на суженом садржају овог догађаја од унатраг два стољећа, како се ни она наша датост, ова наша садашња савременост, као, уосталом, и ниједна ововременост, не може добро разумјети ако се не познаје довољно

прошлост, и, ако се и у самој актуелности не уче слојеви онога што је било.

И јубилеји су, управо, зато, поводи, не само за подсећање и накнадно, евентуално, пропуштено, обиљежавање конкретног догађаја, него и прилика за још додатно проучавање датог догађаја, те, незаобилазно, и његово сагледавање у контексту скоријих збивања. У том контексту, у поводу двестагодишњице Боја у Мартинићима, настала је и ова књига, овако, чак, контекстно, насловљена, Битка за Црну Гору - Бој на Мартинићима, коју су написали, илити, како стоји на унутрашњим странама књиге, приредили Радоман Јовановић и Зоран Лакић, што се, пак, мора и изричито навести, онако како се аутори сами себе потписали на књизи, односно, су потписали у књизи. Настајала у оквиру потсећања на овај догађај, настала, и, фактички, објелодањена у јубиларној години, кад се, разумљиво, могло очекивати и више других текстова и књига о истом догађају, ова књига је понијела, како компетентност аутора, о овом догађају и овој теми, уопште, тако и подразумевање, увијек у науци, каогод, и у сваком стваралаштву, да нешто може бити још откривено, илити, бар, на нов начин казано. Цјеловито обухватајући, и, онда, тек, скицозно припомињући ондашња збивања, ова двојица историчара написали су један синтетички текст, уз који су објавили и један сужен избор из, доиста, обимне литературе о овом догађају и оном времену. Уважавајући, дакако, све оно што је до сада написано о оном времену, и, до чега се све дошло у историографији о овом конкретном догађају, ова двојица историчара су написали један енциклопедијски текст о овом самом догађају, подразумевајући, пак, да овај њихов текст може бити само контекст, у оквиру одиста обимне литературе о овом догађају, и, свакако предтекст за све оно још, неизвјесно, што се још може открити, илити, бар на други начин рећи.

Овако, оваква, компетентно историографски конципирана и јубиларно популистички ситуирана, са ова њена три слоја, првим, синтетичким, енциклопедијским, готово уџбеничким, другим, документарним, ондашњим описима и извјештајима, и, трећим, народним памћењем, онда насталом, народном памћењу у народној епској поезији, која је, у ствари, творевина самог владике и владара, ондашњег војничког предводника Црногораца и Брђана, Петра Цетињског, доцнијег, чак, Светог Петра - објелодањена у овој јубиларној години прије других, произишла из научне сигурности историчара, научника, и њихове стваралачке смјелости као аутора, који се појављују са својим дјелом прије других, понијела је, дакако, неизбјежни, стваралачки ризик. Да се ова књига појавила у овој јубиларној години прије других, свједочи, и овај текстописац, и, коментатор ове књиге, који ју је први пут угледао, још свјежу од штампарске боје, 24. јула "баш на празник свете Јефимије, у малехно село Мартинићи", када је наследио састављача

ових стихова, који се потписује као и ондашњи Владика, Митрополит Црногорско-приморски Зетско-брдски и Скендеријски, служио заупокојену Литургију витезовима мартинишке битке" код цркве у Горњим Мартинићима, у којој су, шездесетосам година послје ове Битке, изговорили, бранећи је Тринајест Мартинића, који број, као њихово заједничко име, пишем великим словом.

Настајући као један преглед ондашњих збивања, овај, опет, изразито, ауторски текст, задржао је, у исти мах, и елементе субјективног виђења, заправо, креативног погледа, како се и могло очекивати од историчара ерудита и компетентних зналаца овог периода, изостављајући, ипак, аналитичко продирање у неке посебне теме (Незаобилазна тема, на примјер, доондашња борба Брђана, посебно, Пипера и Бјелопавлића, који су директно били нападнути, и, на чијој су се територији и одвијали ови догађаји), које су теме остале подтекстно у овом њиховом тексту. Па, ипак, и у овом синтетички писаном тексту, који се чита као да је писан за историјску читанку, или, у најбољој нашој историографској традицији, има оне, појединачне, видљиве људске драматике, на примјер она погибија Бега Ђуканова Радовића, кога су посјекли Катуњани, мислећи да је Турчин, због капе, јер су онда и Брђани и Турци из црногорских крајева носили исту капу, каогод и оне акумулиране историјске енергије, која је омогућавала да и малобројни дјелови нашег народа однесу побједу над многобројнијим непријатељем. Илити, што се показало и у овом догађају, кад чему дође вријеме, онда, готово, скоро, историја сама избија. Али, видљиво, и не избија без носиоца, без бастадура и жреца.

Прије два стољећа, 11. јула, по старом календару, "Баш на празник Свете Јефимије", како и стоји у народној пјесми, коју је и испјевао и сам Владика, и, за који празник, у оно вријеме, и, није могао знати до сами учени Владика Петар, доцније, назван, други, пак, 24. јула, по новом календару, 1796. године, одиграла се чувена борба између велике турске војске, објективне процјене кажу да је било 18000 војника, које је предводио Махмут паша Бушатлија, с једне стране, и, малобројних Брђана и Црногораца, цијени се да их је било, свега, око, 3000, које је предводио Владика Петар Цетињски, који је за свега неколико сати борбе, која је почела "у шест по поноћи, а свршила се у три сата по подне", како је записао Бакон Алексије, успио да порази нападача, у којој борби је рањен и сам непријатељски командант, који ће, послје два мјесеца, предводећи још већу војску на Црну Тору, напокон, и, погинути на Крусима. Бој у Мартинићима је, одмах, ушао у народну пјесму и легенду, и, тако је и остао у народу упамћен као један изузетан историјски догађај. Имајући у виду шта је све претходило овој борби, дуготрајна, чак, стољетна, борба, нарочито, Црногораца, и, посебно, Брђана, и, да су се по први пут нашли,

овако, организовано, заједно, што је, потом, произвело будуће значајно, како ће се показати, историјско догађање које је утицало на још тјешње повезивање Брда и Црне Горе, па, и, на коначно државноправно конституисање Петровићке Црне Горе. Ово је, према томе, несумњиво један од најзначајнијих историјских догађаја класичне Црне Горе. Бој у Мартинићима представља датум у ослободилачкој борби народа! Чињеница да су се Брђани и Црногорци успјешно супроставили једном турском нападу, и то, великом војном нападу, и то, непуне три деценије послје, неуспјелог покушаја Шћепана Малог који је са свега двије хиљаде Црногораца покушао да у Острошком кланцу задржи продор педесет хиљада турских војника, послје чега су Бјелопавлићи били похарани, и то само десет година послје оног олаког потоњег Бушатлијиног продора до Цетиња, кад су Турци задњи пут потаракали манастир, и, свега, осам година прије Карађорђевог устанка, којим је отворена борба за коначно ослобођење од Турака, даје конкретну карактеристичност и свеопште значење Боја у Мартинићима.

О самом Махмуд паши Бушатлији, као једној од двије главне личности ондашњих збивања, аутори су, чини се, рекли све што је требало рећи, бар, за ову прилику и у овом поводу, о њему као политичару, војнику и човјеку, као отоманском везиру, али, и као царевом одметнику, који је имао и неке своје замисли, и, посебно, о њему као заклетом непријатељу нашег рода. Бушатлије су држали да воде поријекло од (по) исламизираних Црнојевића, што је и сам Везир истицао кад му је био потребан тај аргумент ("то је баштина Баба мога") за владање и придобијање, кад му је то успијевало, за покоривање и трслучење, кад му друкчије није успијевало. Способан, харизматичан и осيون, Махмуд паша Бушатлија није бирао средстава, закључују аутори, само "да би постигао циљ".

Слиједећи саме чињенице, и, фактички, говорећи само чињеницама, аутори пишу и о ондашњем четрдесетшестогодишњем Владици, који, најприје, хришћански молбено пише Бушатлији, "прођи се брчке сиротиње", да би му у истом писму самоувјерено, резолутно, као прави предводник народа, написао, "ако ли нећеш, хвала да је Богу, а ми ћемо се бранит докле један тече", јер, "Брђани су моја браћа као и Црногорци". Кад није био услишен, кад није могло друкчије, Владика чини оно што мора, као човјек који је на челу угроженог народа. Пише писма у све четири нахије, па се обраћа чак и Грбљанима! И сазива збор главара и старешина на Цетињу, на коме је 20. јуна, по староме, односно 1. јула, по новоме календару, 1796. године, закључено "разбирајући и мислећи на све оне несреће, које су се славно-српскоме роду нашем од издаје и неслоге догодиле, сви једнокупно рекосмо и одлучисмо и темељито, заклетвом утврдисмо,... да хоћемо сви супроћ општега хришћанскога непријатеља за православну

вјеру и за свети закон и за нашу предругу слободу и вољност нашу и за љубезно отачество, за своје цркве и манастире и за жене и дјecu нашу војевати... по изгледу и примјеру блаженопочившијех родитељах и прародитељах нашијех, који су се оружјем својијем бранили од времена и разоренија нашега српскога царства", и, на коме је донесена чувена шесточлана Стега, фактички, заклетва, у којој "друг другу, племе племену, нахија нахији тврду и чисту вјеру и ријеч од чести и поштења дадосмо да се издати и преварити међу собом нећемо". Стега "још није закон", писао је Душан Вуксан; она је, по њему дакле, само, предлог, а не закон, јер да је закон, требали су да га приме и овјере поред главара Катунске Нахије и главари Црмничке, Ријечке и Љешанске Нахије, а ми не видимо нигдје, да су то они учинили". Након овог заклињања, убјеђивања, подстицања и сокољења, Владика пође у Бјелопавлиће, на челу једне групе Катуњана, за ким су послје пристизали остали ослободилачки понесени и ратоборно расположени Црногорци, претежно Катуњани, а и остали, изузев Црмничана.

Уочи Боја, Владика, "Пред бијелом Врачевима црквом", што ће рећи у Слатини како стоји у овој, и, у другим народним пјесмама, "Пред бијелу Аранђелску цркву", што би могло да изазива сумњу, гдје је пак то одржан тај чувени говор, у коме се обратио Брђанима, међу које је дошао да им помогне да се бране, и, Црногорцима, с којима је дошао да им помогне да се одбране, што је остало запамћено и у усменој народној епској поезији, у којој је, по ријечима Вука Караџића, било "више историје него поезије", који је, до нас, до потомства, и, до ових аутора, који га приложеног, као докуменат, овдје доносе, доспио преко Милорада Медаковића. Разборито и емотивно именујући Брђане и Црногорце, онда једино у употреби, посебним етницима, он им се обратио, напокон, онда и свима заједничким ентитетом, српством, "да покажемо, да у нама неугашено Српско срце куца". Оно што су запамтиле и како су именовале народне епске пјесме о догађајима и личностима, ако и нијесу чињенице из изворних докумената, каквих често, и, најчешће, уопште, и, немамо, али јесу чињенице из истинитих извора, у којима има, пак, више животног фактицитета него пјесничке изражајности.

Иако је ова књига јубиларна, о Боју у Мартинићима, прилика је била да се у њој, баш и тим поводом, у контексту, управо, Боја у Мартинићима, проговори мало више о Бјелопавлићима, односно, о оној доондашњој борби Бјелопавлића, на којој се територији и одвијала ова битка, и, гдје су, углавном Катуњани, а, и, остали Црногорци, дошли да им помогну да се бране. "Кад ли је, и ко ли је, и како Брђане ослободио", упитао се још Максим Шобајић, у другој половини илити, крајем, прошлог стољећа. Без темељног историографског преоравања доондашње ослободилачке борбе

Бјелопавлића, који су на овој качаници, између Подгорице, Спужа и Никшића, успјевали да опстану, као засебно и кохезионо, јединствено, племе, и, колико толико слободни не може се разумјети ни Бој у Марџинићима.

Војислав Ђуровић